

Lokale oecumene heeft behoefte aan structuur en mag er zijn

Inleiding voor de Contactraad van Kerken van Delft
Door Geert van Dartel
29/10/2005

1. Lokale oecumene – een veelkleurig geheel

Vanaf het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw zijn er in ons land lokale raden of beraden van kerken. De oprichting van lokale verbanden of structuren voor oecumene volgde op de oprichting van de landelijke Raad van Kerken in 1968. De oecumenische samenwerking steunt in belangrijke mate op inspirerende en gedreven personen, maar heeft landelijk, regionaal en lokaal structuren nodig.

Momenteel bestaan er verspreid over het hele land zo'n 300 plaatselijke raden, beraden van kerken of oecumenische groepen die als zodanig bij de landelijke Raad van Kerken bekend zijn. De grote steden hebben bijna allemaal een plaatselijke raad van kerken waarin de meeste kerkgenootschappen van die plaats vertegenwoordigd zijn. Het is hoogst zeldzaam dat alle kerkgenootschappen in het oecumenisch beraad meedoen. De plaatselijke oecumene is qua structuur en programma niet uniform. Er zijn nu eenmaal met betrekking tot de oecumenische samenwerking tussen de kerken allerlei gevoeligheden en verschillende voorkeuren.

Als het gaat over structuren komt dat tot uitdrukking in de naamgeving van oecumenische verbanden. Niet in alle steden kan men naar het voorbeeld van de landelijke Raad van Kerken spreken van 'een lokale raad van kerken'. Rotterdam heeft een Convent van Kerken, Delft een Contactraad, 's-Hertogenbosch een Beraad en Veghel een oecumenische werkgroep. Waarom dat verschil in naam? Het heeft te maken met gevoeligheden omtrent de status en het mandaat van het lokale oecumenische gremium. In sommige steden vinden de kerken ter plaatse het prima dat er overleg is, dat er oecumenische bezinning plaatsvindt en dat er een platform bestaat voor samenwerking, maar tegelijkertijd is men zeer beducht voor een structuur die namens de lidkerken handelend kan optreden en in de competenties zou kunnen treden van de kerken. Die discussie speelt niet alleen op plaatselijk niveau, maar ook provinciaal en landelijk en zelfs internationaal. De Wereldraad heeft nooit een superkerk willen zijn, is dat niet, maar wordt daar als hij te prominent naar buiten treedt toch mee geassocieerd. De praktijk leert dat de landelijke Raad van Kerken terughoudend moet zijn in het spreken namens de lidkerken. Dat lag in de tijd van de kruisraketten gevoelig, maar is dat ook als het gaat om sociale vraagstukken, het asielbeleid, de ethische vragen. Het gaat daarbij niet alleen om consensus, maar ook om competenties en strategieën. Op het plaatselijk niveau is dat in wezen niet anders. Een raad van kerken neemt niet de plaats over van een kerkenraad of een parochiebestuur. De oecumenische structuur dient de verbondenheid en de gemeenschap van kerken, de oecumenische structuur brengt samen en bevordert het vertrouwen, maar treedt niet in de plaats van de kerken en hun competenties. Dat kan tot spanningen leiden.

Ook wat de programmering betreft wordt de lokale oecumene gekenmerkt door verscheidenheid. Dat heeft ook te maken met de mensen die de raad vormen. Zij brengen hun eigen voorkeuren en engagement mee. En als het goed is doen ze dat niet los van de kerkelijke gemeenschap die hen in de raad heeft afgevaardigd en van de context waarin wij leven. In de lokale oecumene zien we in het laatste decennium een groeiende aandacht voor interreligieuze ontmoeting met de islam. De lokale raad van kerken is een geschikte structuur om een proces van interreligieuze ontmoeting op gang te brengen. De in de oecumene opgedane ervaringen zijn van belang voor het interreligieuze gesprek dat nog in de kinderschoenen staat. Al vele jaren zijn raden van kerken in ons land betrokken bij de sociale nood in de steden en bij het vluchtelingenvraagstuk. Ik weet dat bijvoorbeeld van de raden van kerken in Friesland en het platform Kleurrijk Friesland die zeer actief zijn op het interreligieuze en sociale terrein. Maar het kan ook anders. Een raad van kerken kan zich ook toeleggen op het bevorderen van het geloofsgesprek en de gezamenlijke bezinning op levensvragen, kan een aanzet geven voor een gezamenlijk programma voor vorming en toerusting, kan zich toeleggen op de organisatie van oecumenische samenkomsten bij gelegenheid van Kerst of met Pinksteren en kan zich bezighouden met het bevorderen van het gezamenlijk gebed en het organiseren van oecumenische diensten bij bepaalde gelegenheden zoals de vredesweek en de Week van Gebed voor de Eenheid. Er is dus veel mogelijk, maar het staat altijd in functie van het doel waarvoor de raad

in het leven is geroepen: gestalte te geven aan de verbondenheid van de kerken ter plaatse. De raad van kerken is een structuur die ten dienste staat van het zichtbaar maken van gemeenschap.

2. Het belang van een goede wisselwerking tussen de raad en de lidkerken

De lokale oecumene is ingebed binnen een groter geheel. Zonder de wereldwijde en landelijke oecumenische beweging zouden er nooit zoveel lokale oecumenische verbanden zijn opgericht. De internationale en nationale oecumene hebben steeds een impuls gegeven aan de plaatselijke oecumene. Die impulsen zijn nodig en een belangrijke ondersteuning voor de plaatselijke oecumene. Maar de lokale oecumenische verbanden hebben een eigen plaats en zij voeren hun eigen agenda. Het is niet de landelijke of de provinciale raad van kerken die een lokale raad van kerken in het leven roept. Het zijn de geloofsgemeenschappen ter plaatse zelf die een gremium voor de oecumenische samenwerking vormen. In kerken met een episcopale structuur zoals de katholieke en de oosterse kerken is de houding van het bisdom ten aanzien van oecumene en structuren voor oecumene natuurlijk belangrijk. Parochies maken deel uit van en zijn gebonden aan een episcopale structuur en hebben objectief gezien minder zeggenschap en handelingsruimte dan gemeenschappen van het presbyterale of congregationalistische kerkmodel. Oecumene ter plaatse vereist het kunnen omgaan met verschillen in kerkorde. Maar hoewel kerkgemeenschappen deel uitmaken van verschillende kerkelijke structuren, blijft voor de lokale raad de relatie met de geloofsgemeenschappen ter plaatse die de plaatselijke raad of oecumenische groep in het leven geroepen hebben, cruciaal. De geloofsgemeenschappen ter plaatse bepalen gezamenlijk wat de bedoeling is.

In de preambule van het reglement van de Contactraad van Kerken van Delft is dat helder geformuleerd. Daarin staat dat de kerken die aangesloten zijn bij de Contactraad 'allen in getuigenis en dienst gestalte willen geven aan de Gemeenschap van Kerken. Zij doen dit in het geloof in de ene Heer Jezus Christus, het Hoofd van de Kerk en de Heer van de wereld.' Het is een open formulering waarbinnen veel mogelijk is. De Contactraad in Delft wil meer zijn dan een beraadgroep of een platform. Het gaat hier vanuit een fundamenteel besef van verbondenheid in Christus om het gestalte geven aan de gemeenschap van kerken in Delft.

De algemene doelstelling wordt in de taakstelling in artikel 2 toegespitst op

- het beraad over en het gestalte geven aan samenwerking en de eenheid in getuigenis en dienst; *Waarom moeten/mogen we dan denken? Wat hebben de geloofsgemeenschappen in Delft in de gezamenlijkheid aan deze stad te bieden? Een sociaal vangnet voor arme mensen? Opvang voor daklozen? Of moeten we denken aan het getuigenis afleggen van de vitaliteit en de levenskracht van het Evangelie?*
- de gezamenlijke bezinning op vragen aangaande geloof en leven en het bevorderen van bezinning in de Kerken; *Maken we deze doelstelling om gezamenlijk te reflecteren op vragen aangaande geloof en leven waar? Zijn onze kerken en onze oecumenische gemeenschap plekken waar de wezenlijke vragen van onze tijd aan de orde gesteld worden? En wat betekent ons geloof bij het zoeken naar de antwoorden op de vragen van onze tijd?*
- het gezamenlijk opnieuw gestalte geven aan aspecten van dienst aan de samenleving. *In de informatie die ik heb ontvangen zag ik dat er heel wat commissies en werkgroepen onder de paraplu van de Raad functioneren: een interkerkelijk sociaal fonds, een samenwerkingsverband sociale zekerheid, een commissie pastoraat zorginstellingen, een interkerkelijk stadsdiaconaat, een hospice, een stichting kerkelijk kunstbezit en een afdeling van oikocredit.*

De formuleringen in de preambule en in artikel 2 zijn bepalend voor de identiteit en de werkwijze van de Contactraad. De contactraad is geen doel op zich, maar dient het zichtbaar maken van de Gemeenschap van Kerken in getuigenis en dienst. Uit de activiteiten moet blijken in welke mate het lukt om de gezamenlijke bezinning op vragen aangaande geloof en leven en de bezinning in de kerken te bevorderen. Tevens in hoeverre het lukt om op maatschappelijk en diaconaal gebied samen te werken. En er wordt zoals gezegd op diverse terreinen samengewerkt. Het accent ligt op sociale vragen, diaconie en pastoraat. Maar in het voorgesprek voor deze dag heb ik ook een grote zorg gehoord. Het wordt in toenemende mate als een probleem ervaren dat de organisaties die onder de paraplu van de Contactraad functioneren, steeds meer autonome eilanden dreigen te worden. Dat gaat ten koste van de verbinding tussen deze organisaties en de achterban van gemeenten/parochies.

Voor een vruchtbare oecumenische samenwerking is het juist van het grootste belang dat er een goede wisselwerking bestaat tussen de Contactraad en de kerken. Uit de praktijk weet ik dat dat één

van de moeilijkste aspecten van de lokale oecumene is. Op veel plaatsen in ons land schort het aan die wisselwerking. Dan ontstaat er een situatie dat de plaatselijke oecumene gedragen en bepaald wordt door enkele enthousiaste mensen die veel energie steken in oecumenische activiteiten, maar die zich door hun eigen kerk, parochie of gemeente niet of nauwelijks gedragen weten. Dat is een veelgehoorde klacht die aan beide kanten tot onvrede en teleurstelling leidt. Om hier uit te komen zullen we terugmoeten naar het uitgangspunt voor de oecumenische samenwerking dat in de preambule is geformuleerd. Die formulering is niet vrijblijvend en roept verwachtingen op. We moeten elkaar in de ogen kijken en uitspreken of de lijn die jaren geleden in Delft is ingezet nog steeds geldt. En als dat zo is, wat ik hoop, en als de kerken in Delft samen verder willen dan scheidt dat verwachtingen en bepaalde verplichtingen naar elkaar toe en naar de mensen die bijna altijd om niet zich voor de oecumenische samenwerking inzetten en geven.

3. Oecumene ondernemen – een brochure van de Raad van Kerken

Deze middag heeft tot doel de lokale oecumenische samenwerking weer een impuls te geven. De brochure 'Oecumene ondernemen' die dit jaar werd uitgegeven door de Raad van Kerken in Nederland¹ kan hier een nuttige rol in spelen. De brochure is geschreven door Irina Ose. Irina Ose was twee jaar als beleidsmedewerker verbonden aan de landelijke Raad van Kerken. Zij heeft zich met name beziggehouden met de plaatselijke oecumene. De brochure 'Oecumene ondernemen – handreiking voor beginnende en herstartende lokale raden van kerken' is daar het resultaat van.

De eerste twee hoofdstukken van de brochure gaan over het verstaan van oecumene en de oprichting van een lokale raad van kerken. Veel daarvan zal u bekend voorkomen, maar toch is het goed om ook die eerste hoofdstukken nog eens door te nemen en te leggen naast de werkwijze van de Contactraad. De brochure is helder van opzet en praktijkgericht.

Voor deze middag is vooral het derde hoofdstuk van de brochure relevant. De titel luidt: 'Nieuwe impulsen voor bestaande raden van kerken'. Volgens Ose zijn de volgende vier factoren beslissend voor het succesvol functioneren van de raad:

- de raad heeft een meerwaarde voor het kerkelijk en/of maatschappelijk leven;
- de raad onderhoudt goede relaties met zijn lidkerken;
- de raad werkt doelgericht, effectief en met een duidelijk takenpakket;
- de raad beschikt over de nodige financiële draagkracht en menskracht.

In het kort enkele opmerkingen bij deze vier factoren die een standaard voor zelfonderzoek bieden.

Meerwaarde

Een raad van kerken, zo zegt Irina Ose terecht, moet zich niet ontwikkelen tot een orgaan dat herhaalt wat ook in gemeenten en parochies wordt gedaan. Omdat de raad mensen uit de verschillende tradities samenbrengt, is de raad bij uitstek het gremium voor ontmoeting en dialoog, voor het geloofsgesprek of zo u wilt voor het delen in elkaars geestelijke rijkdommen. De raad kan en dient mensen uit verschillende tradities samen te brengen, en als dat werkelijk gebeurt zal dat doorwerken in de geloofsgemeenschappen zelf.

De meerwaarde van de raad is er ook op maatschappelijk gebied. Een raad van kerken kan voor de lokale overheid en andere organisaties het aanspreekpunt van de kerken zijn. Dat veronderstelt natuurlijk wel dat de parochies en gemeenten dat ook willen en dat niet zien als concurrentie voor eigen lijnen naar de burgerlijke gemeente. En dat veronderstelt een goede communicatie van de raad zelf naar parochies en gemeenten over de zaken die in de burgerlijke gemeente aan de orde zijn.

Wat vindt u: hoe kan de meerwaarde van de Contactraad in Delft versterkt en beter tot uitdrukking gebracht worden?

Relaties met de lidkerken

Over het belang van een goede wisselwerking tussen de raad en de lidkerken is al het een en ander gezegd. Misschien realiseren we ons te weinig wat het onderhouden van goede contacten met de lidkerken allemaal veronderstelt. Alleen het toesturen van de notulen van de vergaderingen volstaat niet. Ose gaat in op het belang van een goede interne en externe communicatie. Als mensen de indruk hebben slecht of onjuist geïnformeerd te worden, haken ze snel af. Aan de communicatie binnen de Raad, met de lidkerken, met de achterban van de kerken via de parochiebladen en via de pers moet voortdurend aandacht besteed worden. Het beste is iemand in de Raad voor die taak

¹ *Oecumene ondernemen: handreiking voor beginnende en herstartende lokale raden van kerken*. Uitgegeven door de Raad van Kerken in Nederland. Te bestellen via www.raadvakerken.nl.

verantwoordelijkheid te geven. Terecht zegt Ose dat communicatie leeft van persoonlijk contact. De mail is een geweldig hulpmiddel, maar persoonlijke contacten en aanwezigheid zijn onvervangbaar. In de brochure vindt u een aantal tips hoe de relatie met de lidkerken gethematiseerd kan worden. Neem initiatief, kom met een positieve boodschap, wijs op de activiteiten die goed lopen, de kansen en de uitdagingen en wees eerlijk. De kerken hebben indertijd niet voor niets besloten om gezamenlijk op weg te gaan. En dat is nog steeds de moeite waard, maar heeft een nieuwe impuls nodig.

Wat vindt u: Wat kan gedaan worden om de relaties met de lidkerken te versterken en wat kunnen de lidkerken doen ten behoeve van de doorwerking van initiatieven die door de Contactraad worden ontwikkeld?

Doelgericht, effectief, duidelijk takenpakket

Het is misschien een beetje pijnlijk, maar een teer punt van de plaatselijke oecumene is dat deze vaak vele jaren door een klein groepje van getrouwen gedragen wordt. Er is weinig doorstroming, het is vaak moeilijk om nieuwe mensen te vinden. Dingen die al jarenlang gebeuren, zijn vanzelfsprekend geworden. Er is nauwelijks potentieel voor vernieuwing en verandering. In onze samenleving en ook in kerkelijke organisaties is het projectmatig werken erg in zwang geraakt. Natuurlijk zijn er bij een raad van kerken ook langlopende activiteiten en permanente taken. Maar in een jaarplanning passen ook kortlopende projecten waarvoor menskracht en middelen nodig zijn en die ook in samenwerking met andere organisaties kunnen worden uitgevoerd. Ose wijst op het belang van een goede planning en projecten, en op het belang van de bundeling van netwerken waardoor activiteiten een grotere uitstraling kunnen krijgen. Een belangrijke tip is ook om niet verder te springen dan de polsstok lang is. Het is misschien beter om jaarlijks één of twee activiteiten goed te organiseren dan vijf of zes half. Het maken van keuzes is onvermijdelijk.

Wat vindt u: werkt de contactraad doelgericht en effectief? Wat kan er verbeterd worden en hoe moet dat aangepakt worden?

Financiële draagkracht en menskracht

Het werk van de raad van kerken kost wat geld, maar draait vooral dankzij de tijd en de energie van enthousiaste mensen. Het menselijk kapitaal van de plaatselijke oecumene is onvervangbaar. Maar voor de toekomst van de lokale oecumene is het wel zaak dat er doorstroming en nieuwe aanwas is van mensen die enthousiast zijn voor de gemeenschap van kerken. Dat is waarschijnlijk de grootste uitdaging op dit moment. De plaatselijke oecumene is vrijwel geheel afhankelijk van de inzet van vrijwilligers. Die zullen toch uit de geloofsgemeenschappen ter plaatse moeten komen.

Wat vindt u: wordt de waarde van het menselijk kapitaal in de kerkelijke organisaties voldoende gewaardeerd en wat betekent dat voor het werven van nieuwe krachten?

Ik ga naar een afronding van mijn inleiding.

De lokale oecumene heeft in ons land een duidelijke plaats verworven. Zo'n 300 plaatselijke raden van kerken die op allerlei terreinen actief zijn en als aanspreekpunt voor overheden fungeren zijn een groot goed. De centrale opdracht van de lokale oecumene blijft om enerzijds gezicht te geven aan de gemeenschap van kerken en anderzijds om gezamenlijk een dienst te vervullen in de samenleving. Dat uitgangspunt heeft zijn geldigheid bewezen en vraagt onder de huidige omstandigheden om een sterke en frisse toepassing. Ik hoop dat de bezinning van deze dag er toe bijdraagt de uitdagingen en de kansen helder te krijgen opdat de Contactraad van de Kerken in Delft een aansprekende katalysator van het christelijk getuigenis en de dienst aan de samenleving zal blijven.